

Олександр КОЧЕРГА,
канд. психол. наук, доцент, засл. директора
Інституту післядипломної педагогічної освіти
КМПУ ім. Б.Д.Грінченка

Хлопчики: які вони? (Психофізіологічні особливості)

Часто батьки замислюються, чому діти, які ростуть в одній родині такі різні, несхожі, іноді навіть протилежні у своїх уподобаннях та діях. Останні десятиліття у свідомості батьків виховання дівчаток і хлопчиків відрізнялося обов'язками та силою впливу (з дівчатками лагідніші, а з хлопчиками суровіші). Досить часто, якщо в родині виховувались діти протилежних статей, вимоги до них були однаковими. До речі, дошкільна і початкова освіта теж особливо не обтяжувались їхніми статевими особливостями, орієнтуючись на якусь "усереднену" безстатеву особистість.

Отже, шановні колеги вчителі, спробуємо розібратися, чи надто дівчатка і хлопчики відрізняються, і що це не лише морфологічні та статеві ознаки. Проте не забувайте, що запропоновані поради, приміряючи до власної дитини, треба критично осмислювати, бо індивідуальні відмінності ваших дітей специфічні і автор не завжди може це врахувати.

На думку деяких вчених чоловіча статі орієнтована на подальший пошук змін розвитку людини. У чоловічій статі акумулюються нові корисні змінені риси пристосування людини до середовища. А отже, в чоловічій статі основна орієнтація робиться на прогрес.

Хлопчики на 2–3 місяці пізніше, ніж дівчатка, починають ходити. Тому не прискорюйте цей дуже складний та відповідальний процес для дитини, щоб не нашкодити її розвитку. Часто молоді батьки думають: "Ну ось ми розмовляємо, граємось, а наш малюк мовчить, тільки агукає, а сусідська дівчинка вже стільки слів знає!". Мабуть, це тому, що процес становлення мови у хлопчиків теж на 4–6 місяців пізніше, ніж у дівчаток.

І взагалі наші хлопчики у своєму психічному розвитку до періоду статевого дозрівання запізнюються приблизно на 2 роки, тому до них необхідно ретельніше ставитися. Всі дії треба повторювати спокійно, з'ясовувати, чи все вони зрозуміли, чи може щось потребувати певного уточнення або повторення. Очевидно, що і дорослішають вони пізніше, тому і відповідальність відсточена в часі.

Вони краще реагують на нові іграшки, на рухомі предмети. Тому, шановні батьки, намагайтесь не купувати велику кількість нових іграшок (це може бути

хібним шляхом), а одну і ту саму іграшку показуйте в різних ракурсах. Бажано, щоб іграшки були рухомими, а не статичними.

У початковій школі хлопчики "молодші" від дівчаток за своїм біологічним віком на 1 рік. Адаптація до школи може дещо затримуватись, іноді їм навіть деякий час буде дискомфортно, особливо, якщо дитина не відвідувала дошкільний заклад. Їм важче організовуватися.

Дослідження свідчать, що кожна півкуля головного мозку має свою спеціалізацію і відрізняється процесом переробки інформації. Асиметрія мозку у хлопчиків розвивається раніше, ніж у дівчаток. До 6 років у них помітна функціональна спеціалізація півкуль (ліва півкуля відповідає за логічний бік інформації, – знаки, символи; права – за образну, рухому). До 8 років гострота слуху у хлопчиків у середньому вища, ніж у дівчаток.

Ігри хлопчиків – це невпинний рух: вони бігають один за одним, кидають предмети у ціль, використовуючи весь можливий простір (якщо його не вистачає в горизонтальній площині, вони освоюють вертикальну – лазять по сходинках, залязають на шафу). Отже, шановні батьки, забороняючи рухатись, ви робите злочин стосовно здоров'я вашого сина, сповіваєте його психічний розвиток. Зрозуміло, що варто поясннювати, де бігати не можна, де на дитину чатує небезпека, але робити це треба виважено, тактовно, спокійним тоном.

Пам'ятаймо!

- Хлопчики, порівняно з дівчатками, розвиваються із запізненням.
- Рухова активність хлопчиків має природне походження.
- Новизна для них може бути джерелом їхнього творчого напряння.
- Розбирати іграшки – нормальне бажання пізнати їх будову.
- Змінюючи оточуюче середовище, хлопчик змінює себе, показує дорослому свою модель сприйняття світу.

Школа для дитини – завжди новий, невідомий, іноді навіть загадковий світ. Для хлопчиків це ще й

напруження, яке не завжди дає позитивний результат. Порозмірковуємо, чому це так. У школі вперше з'являються вимоги, обмеження, тобто регламентація діяльності дитини. Це викликає найбільшу внутрішню суперечність в душі хлопчика, який рветься на свободу, до вільної імпровізації, творчого розв'язання поставлених завдань, а йому пропонують готовий алгоритм, який до того ж потрібно запам'ятати.

У хлопчиків різко проявляється негативізм не тільки до системи шкільних взаємовідносин, а й до навчальної роботи. Тому вони часто ініціюють різні конфліктні ситуації міжособистісного плану (матусі і татусі, якщо такі проблеми є у ваших синів, у жодному разі не робіть далекоглядних висновків та узагальнень, на зразок: "З тебе нічого путнього не буде", "Тебе треба відправити в колонію"...).

Але це не говорить про те, що всі хлопчики – причина напруженості в класі і їм не під силу освоїти правила взаємодії з однокласниками. Просто їм на це потрібно значно більше часу, ніж дівчаткам. Брівноважений, шанобливий, відвертий, щирий, доброзичливий стиль поведінки батьків у дома може суттєво пом'якшувати дії хлопчика в школі, бо початкова модель його поведінки перебуває під впливом наслідування батьківської.

Зміст навчальних планів і предметів має очевидну технократичну природничу тенденцію. Хлопчики легше справляються з геометрією (просторовим мисленням, мисленнєвими маніпуляціями з геометричними формами). Еволюція щодо чоловічої статі вела відбір на винахідливість, спритність. Їх більше цікавить різноманітна інформація. Вони частіше ставлять запитання з метою отримання конкретної відповіді (батьки мають про це не забувати і відповідати конкретно, зрозуміло. Якщо син не все зможе зрозуміти, то не відмахуйтесь, відкладаючи на потім, бо у дитини може зникнути смак до пізнання).

Коли син повертається зі школи додому, буває, що йому важко пригадати певні дрібниці: "Що було в школі?", "Що казала вчителька?", "Що було на сніданок?". Проте ми не маємо трактувати це як погану пам'ять дитини. З досвіду знаємо, що під час уроку дуже часто хлопчики роздивляються навсібіч, не зосереджуючись на першому етапі роботи. Вони втягуються в процес довше і на вчителя дивляться рідко, тому іноді виконують не те, що він просить, додають свої елементи, імпровізують, а дорослі трактують таку поведінку як неуважність, хоча це вияв бажання відійти від шаблону, наслідуючи свої природні творчі нахили. Коли хлопчики досягають найвищої працездатності на уроці, дівчатка починають втомлюватись. Ці процеси пов'язані з психофізіологічними особливостями хлопчиків.

Вони краще виконують пошукову роботу, висуваючи нові ідеї, краще працюють, коли потрібно розв'язувати принципово нові задачі. Хлопчик може знайти нестандартне розв'язання математичної задачі, але зробити помилку в розрахунках і в результаті отримати погану оцінку. Ім самим потрібно брати участь у пошуку розв'язання задач. Вони переважають дівчаток у відеопросторових уміннях, а це потребує високої пізнавальної активності.

На емоційний фактор реагують короткочасно, яскраво і вибірково. Зауваження, зроблене із запізненням, втрачає сенс, бо емоційна пам'ять цього вже не утримує в оперативному полі. Хлопчики швидко звільняються від емоційного напруження, перемикаючись на продуктивну діяльність. Батькам важливо взяти це на озброєння з метою уникнення конфліктних ситуацій, доручаючи хлопчикам певні дійові завдання ("Допоможи віднести сумку", "Сходи в магазин та купи...", "Розстав на столі тарілки..."), які завдяки руховій активності знімуть емоційне напруження і дадуть змогу його контролювати.

Для досягнення виховного ефекту необхідно обмежувати в часі нотації з боку вчителя та батьків. Пояснюйте ситуацію коротко і конкретно.

Пам'ятаймо!

- Хлопчикам потрібно більше часу для адаптації до школи, а також такт і розуміння з боку дорослих.
- Їм важко, дискомфортно працювати при обмеженнях та за сталими алгоритмами.
- Пропонуючи чи вимагаючи щось від хлопчика, продумайте чіткість своєї аргументації.

Інтенсивна робота на уроці або під час виконання дорученої справи без розумних перерв викликає у дітей втому. При загальній втомі у хлопчика в першу чергу страждають лівопівкульові процеси, пов'язані з мовленнєвим мисленням, логічними операціями. Отже, йому важко розповісти, описати та ще й дотриматися логіки викладу матеріалу. Тому, шановні батьки, немає сенсу у пізній час переписувати та виконувати різні письмові вправи і завдання, бо хлопчики, ймовірно, припушкатимуться значної кількості помилок. А багаторазове переписування викликає непотрібні докори в несумлінному ставленні до роботи, що не є об'єктивним підходом до сина. Таке поводження викликатиме відразу до навчального предмета (який не стане улюбленим), а з часом і до батьків та вчителя.

Хлопчики хворобливо реагують на необхідність використовувати різні типи мислення на уроках та під час виконання домашніх завдань. Тобто їм потрібен час для того, щоб переорієнтуватися з роботи образного мислення на логічне або навпаки. Це пов'язано з особливостями психофізіології. У хлопчиків кількість нервових волокон, які з'єднують ліву

НА БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ

і праву півкулі, менша, ніж у дівчаток. Тому їм важче порівнювати інформацію, яка опрацьовується у лівій і правій півкулях. У них вибірково вмикаються мисленневі процеси лівої або правої півкуль, що теж не спонукає до швидкого переключення. Отже, про це потрібно пам'ятати і робити паузи та виконувати підготовчі вправи при переході від одного типу мислення до іншого.

Мозок хлопчиків, порівняно з мозком дівчаток, прогресивніший, диференційованіший, вибірковіший, його функціональна система економніша. У них активніші процеси смыслоутворення. Тому мислення хлопчиків більш творче, пошукове. Вони здатні до активної самореалізації. Зрозуміло, що для цього потрібна підтримка батьків, у першу чергу моральна (порадіти за успіхи дитини, помітити її найменші вдалі дії, наголошувати на позитивних зрушенах), змістова (вникнути у ті проблеми, якими переймається ваш син), дорадча (допомогти синові віднайти шляхи, проаналізувати помилки).

Бажано, щоб активну участь у цьому процесі брали татусі (зрозуміло, що поради також можуть давати мами, дідусі та бабусі). Це для хлопчиків важливо, бо вони краще зосереджуються на конкретних проблемах. Розумні підходи до цього, шановні батьки, можуть допомогти вашому синові в його професійному самовизначенні та стати запобіжником негативних звичок (куріння, вживання алкоголю, наркотиків) і потягу до різних дворових компаній. Час у таких хлопчиків підпорядковується їхнім пізнавальним інтересам і є досить самоорганізуючим фактором, а це суттєво впливає на формування якісних характеристик особистості.

Суворі вимоги до надмірної охайності, чистоти, акуратності дуже дратують хлопчиків. Їм важче бути охайними через любов до техніки та рухливих ігор. Висловлюють свою незгоду відкрито, отже діють відверто та неприховано. Хлопчики різnobічніші, оптимістичніші, ніж дівчатка. Про школу вони розповідають менш докладно, але цікавіше, несподіваніше, частіше про головне, суттєве. Важливо враховувати, що хлопці в своїх діях не завжди послідовні, бо намагаються здаватися гіршими, ніж насправді. Егоїстичних хлопчиків у цілому мало. Хлопчик, так само як і дівчинка, хоче бути красивим, але не бажає цього показувати. Відомо, як вони неохоче стрижуться, говорячи, що в них мерзне голова, або кашкет стане великим. У них теж є бажання гарно одягатись, бути миблими і делікатними, але вони в цьому не зінаються. Ось де може допомогти добра порада матусі: "Що одягнути і чому", "Як підстригтись"...

Пам'ятаймо!

- Втому у хлопчиків гальмує їхнє мовлення та логічні процеси.

- Діяльність, яка потребує від хлопчиків різних типів мислення (логічного та образного) має розмежовуватися плавним аргументованим переходом (що будемо робити, для чого, з якою метою).

- У хлопчиків висока зосередженість на конкретних проблемах.

- Власна зовнішність їм також не байдужа, але вони це приховують.

- Більшість хлопчиків на догоду другові можуть подарувати власні речі, або те, що їм не належить заради підтримки стосунків, або демонструючи свою нежадібність.

Усім дорослим відомо, що хлопчики рухливіші від дівчаток, частіше виявляють ініціативу не завжди позитивну та доброчинну. Але такт, стриманість, доброзичливість, уникання "глобальних" узагальнень з боку шановних дорослих збереже атмосферу довіри та відкритості між ними та синами. У хлопчиків більше синців, порізів на пальцях, подряпин на колінах. Вони швидше зношують взуття, частіше розбивають скло, бо люблять майструвати і прискіпливіші, але не замазури. Маленький "майстер" має і повинен мати шанс на розуміння своєї діяльності, яка на погляд дорослих частіше оцінюється однозначно, – як шкода. Не заперечуватимемо, таке насправді може бути, але у більшості випадків варто вникнути та проаналізувати дії свого сина. Найголовніше – не поспішати з висновками.

Хлопці люблять все робити швидше, менш терплячі і тому зошти у них не дуже охайні. Зайве переписування та багаторазове переробляння дають мінімальний результат і найчастіше підвищують роздратованість батьків, що іноді може завершитися конфліктом, який призведе до втрати довіри хлопчиків до своїх батьків. Не думайте, шановні батьки, що хлопчики менш старанні, ніж дівчатка. Так само, як і дівчатка, вони співпереживають, жаліють, відчувають чуже горе, тільки цього не показують – бояться глузувань... І насамперед, хлопчики соромляться не менше дівчаток... А якщо роблять щось непристойне, то це, передусім, через пустощі або для того, щоб звернути на себе увагу, тому будьте уважні та обережні у своїх висновках. Шановні батьки та педагоги, візьміть до уваги те, що хлопчики гніваються і мстять, коли зачеплена їх сором'язливість. Уникайте принижень та глузувань навіть коли вам здається це досить смішним та кумедним. Гідність не залежить від віку дитини.

Невстигаючими у первих класах найчастіше стають хлопчики, а не дівчатка. Хлопчиків підво-

НА БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ

дить їхня нетерплячість та гонитва за результатом, а потім уже якісний бік. Потрібно набратися терпіння, щоразу зосереджуючи увагу хлопчика на якісному боці справи. Хлопчики з художнім типом нервової системи потребують ретельнішої уваги, ніж усі інші. Саме у них найчастіше і (за несприятливих умов) розвиваються так звані шкільні неврози, потім — істеричні, в подальшому відбувається патологічне формування особистості з істеричним типом. Хлопчики меланхоліки та холерики, порівняно з дівчатками відповідних темпераментів, легше виховуються і з ними простіше під час навчання.

В умовах спільної діяльності хлопчики молодшого шкільного віку, опинившись у ситуації загрози покарання (або очікуваної нагороди), приблизно однаково оцінюють свої зусилля для власної користі і для користі друзів. Вони не завжди адекватно оцінюють свою поведінку, причому оцінка носить випадковий характер. Хлопчики граються у військові ігри, зачитуються "героїчною" літературою і наслідують героїв, лицарів. Вони більше тягнуться до батька, а за відсутності — до викладача, керівника "чоловічих" гуртків та секцій, виявляють інтерес до чоловічої праці.

У хлопчиків, особливо молодших школярів, інтерес до протилежної статі досить часто виража-

ється у грубій формі. Вони смикають дівчаток за волосся, штовхаються, іноді досить цинічно висловлюються на їхню адресу. Їх зовнішня грубість у більшості випадків лише маскування переживань почуття ніжності і розгубленість перед цим почуттям. Без розуміння цього психологічного парадоксу неможливо правильно організувати педагогічний процес.

Пам'ятаймо!

- Поведінка хлопчиків не потребує нотацій та покарань, бо вони не мають сенсу.
- Осуджуєчи та караючи спонтанну поведінку хлопчика, батьки можуть виробити негативну установку до позитивних мотивів його поведінки.
- У своїх діях хлопчики часто поспішають, але це не вказує на відсутність бажання зробити якісно, на належному рівні.
- Переживають хлопчики не менше, ніж дівчатка, тому міф про їхню грубість не є достовірним. Просто вони не завжди вміють висловити свій душевний стан. Модель чоловіка, нав'язана суспільною думкою, не завжди дає змогу батькам адекватно ставитися до почуттів своїх синів, а це шлях до втрати душевих контактів з ними.

Закінчення буде

ЗДВИЖ

Хіба то згадка?.. Дивовижка,
мов тиха музика, лилася,
і називалась річка Здвижею,
і рідна геть була чиясь.

А я до берега прибився
окрізь років печалі й сум,
де вечір в зорі нарядився,
чи пак — у зоряній костюм;

де два багаття, наче браття,
на лузі й поруч, у ріці,
світились тихо між лататтям,
й тримав по свічці Бог в руці.

I щось мені текло у груди,
і пульсувало сплеском жил,—
де я не був і вже не буду,
а ніби тут озвіку жив.

ВІЧНИЙ МОТИВ

Вічні гріхи й пости.
З чаши хмільної пив.
Мила моя, прости —
мало тебе любив.

Не повернути мить,
наче забутий вірш.
Тільки душа болить
з того іще сильніш.

Будеш у даль пливти
берегом вічних змін.
Мила моя, прости,
Бог лиш розрадить, Він.

Днів золотих мотив,
тиха струна жалю...
Хто тебе так любив,
як я тебе люблю?

Олександр Кавуненко